

Gál László

Levél a HID-hoz

Ezekről az én leveleimről, meg a többi leveleimről is, beszélgetnek imitt-amott, szeretik és nem szeretik, elfogadják és megtagadják és most sietek bevallani, hogy engem zavar ez az érdeklődés, néha úgy zavar, hogy azért örülök neki, néha bánt és még azt is bevallom, hogy valójában csak az elfutó gondolataim után rohanok, mint valamikor régen egy-egy ellibbenő szoknya után a korzón; dehát ez sem sikerül mindig és a gondolatok is ellibbenniek.

Egyik olvasónk hatszáz könyvet ajánlott fel kölcsönképen nyolc esztendőre, hogy a könyvszűkén ezzel is segítsen; egyik külföldi olvasónk szememre hányja, hogy a szegény külföldi magyaroktól sajnálom az olvasnivalót — egyikük sem értett meg egészen és egy harmadik sem, aki arról ír, hogy nincsen igazam, ha borúlátással vádolom költőinket: a költőnek joga van a borúlátásra is és különösen joga van (ezt én sose vontam kétségbe) a szerelemre.

A visszhang-levelek közül most ez a harmadik érdekel különösen, valójában ez is csak azért — bocsánat ezért a merésznek látszó ugrádozásért —, mert meghalt Németh Andor.

A következőkben igyekszem majd megmagyarázni, önmagamnak is, hogy mi köze Németh Andor halálának egy szabadkai tizenhétéves gimnazista leveléhez és ahhoz, hogy a jugoszláviai magyar költőknek mennyi joguk van a borúlátásra és a szerelemre.

Kezdjük azzal, hogy Németh Andor haláláról — eltekintve a novemberi rövidke rádióhírtől — meglehetősen későn vettem elgondolkodtató tudomást. A napokban olvastam a budapesti „Csillag” novemberi számában azt a mindössze másféloldalas nekrológot, amely Németh Andor életével-halálával foglalkozik, szépen és szűkszavúan. A „Csillag”-nak ez a száma közel kétszázoldalas és Németh Andor e Csillagnak alapító-főszerkesztője volt — a másfél oldal tehát azt is jelenti, hogy a Magyar Írók Szövetségének folyóirata örömmel sajnálkozik Németh Andor halálán; Gereblyés László kelleetlenül teljesített egy kellemtelen feladatot és végül: az ő számukra Németh Andor nem most halt meg, mert hiszen „ízlésben és irodalomfelfogásban voltak ellentétes nézeteik” és jó a kényelmetlen halottat mennél gyorsabban eltemetni.

Németh Andor háromszor emigrált Magyarországról. Először az első világháborút követő forradalmak után, másodszer a második világháború előtt és végül most harmadszor, de ebbe a harmadikba belehalt. Úgy hallottuk, hogy néhány éve ideggyógyintézetbe internálták a Révai József-módján irodalom-irányítók — mindenestre igaz ebből annyit, hogy a Csillag alapító főszerkesztője, József Attila barátja, már évek óta hallgat.

Nos, ez a Németh Andor, akinél mélyebben aligha élte valaki az Ady- és Ady-utáni korszak irodalmi életét, egyszer azt írta, hogy az első világháború alatti és utána következő rettenetes szenvedések és keservés kiábrándulások után, az akkor-Bécsbe menekült magyar írók sehogysem tudták megérteni azokat, akit szerelemről nyögdécseltek, akik nem tudtak mást „mint eldalolni saját fájdalmaikat és örömeiket” — ők, a menekült magyar írók

„gyüülötlék, megvetették a koldusromantikát, a prostituált-romantikát, a szépség-romantikát, minden romantikát”. Volt idő, amikor a magyar irodalom legjobbjai közül nagyon sokan még a betűt, a szót is meggyüülötlék, mert hiszen betűvel és szóval hazudik a hazug és a gömbölyű, kedves tegnapi „öröm” annyiszor vált mára foghíjas „üröm”-mé...

Ezekben az időkben menekültek sokan a futurizmusba, a dadaizmusba. Azt vallották, hogy minden értelem értelmetlen.

Németh Andor 1926-ban visszatért Magyarországra és akkor (így írta) „a költészet fellobogózott hajója diadalmasan siklott a vízen — fedélzetén nemesvonású férfiak verseltek, az életről, a vágyról, a nyomorúságaitól megváltott emberiségről... Aztán a hangulat megzavarodott. A legnemesebbek egyikét kórházba vitték: rákja volt. A másikat — a cipőzsinórját akarta megkötni — holtan szedték fel, a harmadik megmérgezte magát. A negyedik — a legfiatalabb — anyja után kiabált félelmében, vegye ölébe, vigye el valahova, mert valami szörnyőség készül, amibe mindannyian belepusztulunk...”

Németh Andor kortársa volt Kosztolányinak, Babits Mihálynak, Juhász Gyulának és József Attilának — róluk van szó. És kortársa volt a készülő szörnyűségeknek, amelyek jöttek-jöttek feltartóztatlanul és szörnyűbb szörnyűségek voltak, mint ahogy a Pokol álmodója a poklot álmodta.

És most térjünk vissza a szabadkai diákolvasó kedves és naiv levelére, amely szerint a költőnek joga van a szerelemre és csak a magamfajta morcos kritikások (ezt ő mondja, nem én!) felejtik el, hogy valaha fiatalok is voltak.

A költőnek igenis: van joga szeretni. Szerelmmel szeretni is. A költő többnyire férfiú vagy nő, tehát egyébként úgy él mint a többi férfi vagy nő, de csak egyébként.

Petőfi is férfiú volt, ő is szeretett. Ő azonban így szeretett:

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.
Szerelmemért fölládozom
Az életet,
Szabadságért fölládozom
Szerelmemet.

Az utóbbi időben úgy látszik, mintha mi vajdasági magyar költők — fiatalok és öregek — az életünket hajlandók volnánk ugyan feláldozni a szerelemért, de a szerelmet nem áldozzuk. Igaz, hogy ki-ki kora és vérmérséklete szerint szeret: a többség a nőt (Borús Erzsébet a férfit), a másik a cigarettát, a harmadik a hét muskátliját, de ez mitsem változtat a lényegen. Valami hiányzik, valami nagyon hiányzik és bár, azt hiszem csak a magyar nyelvben, végtelenül finom különbség van a szeretet és a szerelem között — én azt hiszem, hogy aki csak szerelmes, az sok mindent nem szeret és lényegében nem is szerelmes, sőt: nem is szeret.

A költészet nem magánügy, a költő magánélete is csak bizonyos fokig az.

Persze, én ezen nem tudok segíteni, még magamon sem tudok, de mégis — olyan probléma ez, amelyen legalább gondolkodni érdemes. Egyet azonban körülbelül világosan tudok: csak szeretni nem elég. Ez a kedves diák is: szerelmes, de azért matematikát is tanul. Az idősebb szerelmes is csinál még valamit amellelt, hogy boldogtalanul imádja a boldog közömböst. Miért nem írja meg azt is? Miért csak üres ágyát énekeli?

„Még nem nagy az ember — írta József Attila — de képzeli, hát szertelen. Kísérje két szülője szemmel: a szellem és a szerelem.” Lám, ez is hiányzik, a képzelet, amely szertelenül nagygyá növesztheti, ami ma még kicsi és bizony, sokszor a szellem is hiányzik.

És most búcsúzzunk el a meg nem oldott problémától és Németh Andor meg nem oldott életétől is. Ő, 1944-ben, a felszabadított Párisból ezt üzenté haza: „Tavaly csak jég, köd, korasötét és savanyú füstiz volt a teled magyar; Idén égő falvak, bitangoló csordák és menekülők mogorva hangyasorának élénkebb léte osztályod... Hétmérföldes csizmában szalad a szél és előtte a történelem. Jaj, a jogodnak, népem! ha most föladod! Jaj az erődnek népem! ha most eladod!...”

Nem tagadom: ez a szerelem, amellyel Németh Andor is a népét szerette; a népét, amely jogát ismét föladta, erejét ismét eladta... nekem ez a szerelem sokkal jobban tetszik.